ПРЯМУЄМО РАЗОМ
ПРОЄКТ ФІНАНСУЄТЬСЯ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Інститут аналітики та адвокації

ТЕХНОЛОГІЇ ПРОГРЕСУ

ПАРТНЕРСТВО
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ

Аналітична довідка

ФОРМУВАННЯ ЄДИНОГО ПІДХОДУ СТРАТЕГІЧНОГО РЕФОРМУВАННЯ МИТНИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ПОСИЛЕННЯ ЇХ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ

Кейс-3

Аналітичні матеріали створено в рамках суб-гранту проєкту «ACCORD: Accountability and Capacity-building for Customs Oversight and Reform Development" за фінансової підтримки Європейського Союзу, що реалізується ГО «Інститут аналітики та адвокації»та ГО «Технології прогресу". Їх зміст є виключною відповідальністю субгрантера проєкту ACCORD ГО «Партнерство.» і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу.

Автори:

Герчаківський Святослав Дем'янович, експерт з митної справи, керівник проєкту «Моніторинг інституційної спроможності української митниці в парадигмі воєнних, повоєнних та євроінтеграційних викликів»;

Валігура Володимир Андрійович, експерт з податкової та митної політики, комунікаційний менеджер проєкту;

Василевська Галина Василівна, експерт з оподаткування, операційний менеджер проєкту.

Для цитування цього матеріалу:

Герчаківський, Валігура, Василевська (2025): Аналітична довідка «Формування єдиного підходу стратегічного реформування митних органів в Україні в контексті посилення їх інституційної спроможності», ГО «Інститут аналітики та адвокації», ГО «Технології прогресу», ГО «Партнерство».

ЗМІСТ

ВСТУП…….……..……...…….4

1. КОНЦЕПТ РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МИТНИЦІ ДО 2030 РОКУ……..……5

2. СТРАТЕГІЯ РЕФОРМУВАННЯ МИТНОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ……..11

3. КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ СТРАТЕГІЧНИХ ОРІЄНТИРІВ РЕФОРМУВАННЯ МИТНИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ ТА ЄС…….14

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ……18

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….20

ВСТУП

Процеси європейської інтеграції та глобалізації світової економіки обумовлюють необхідність підвищення ефективності та забезпечення прозорості функціонування митних органів України, ставлячи перед ними нові стратегічні виклики. В умовах посилення міжнародної торгівлі та прагнення України до повноцінної інтеграції у європейський економічний простір, питання реформування митної служби набуває стратегічного значення для забезпечення економічної безпеки держави та сприяння її сталому розвитку.

Сучасна митна система України стикається з низкою викликів, серед яких корупційні ризики, недостатня інституційна спроможність, застарілі технології митного контролю та оформлення, а також неповна відповідність європейським стандартам у сфері митного регулювання. Все це зумовлює необхідність розробки та впровадження комплексних стратегічних рішень для модернізації митних органів України відповідно до кращих світових практик.

Особливої актуальності набуває вивчення європейського досвіду реформування митниці, оскільки Україна, підписавши Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, взяла на себе зобов'язання щодо гармонізації митного законодавства і практик з нормами та стандартами ЄС. Порівняльний аналіз стратегічних підходів до реформування митних органів України та країн ЄС дозволить визначити ключові напрями трансформації вітчизняної митної системи з урахуванням європейських вимог та національних особливостей.

Мета аналітичного дослідження полягає у визначенні стратегічних орієнтирів реформування митних органів України та Європейського Союзу для розробки підходів до гармонізації митних систем.

Завданнями дослідження є:

1. Проаналізувати основні положення стратегічного реформування митної системи України до 2030 року;
2. Дослідити стратегічні напрями та цілі реформування митних органів Європейського Союзу;
3. Провести компаративний аналіз реформування митних систем України та ЄС, виявити спільні риси, відмінності та окреслити виклики для адаптації європейських практик в українських реаліях.

Об'єктом дослідження є митні системи України та Європейського Союзу.

Предметом дослідження виступає стратегія реформування митних органів України та ЄС, а також їх компаративний аналіз з метою визначення шляхів удосконалення української митниці.

Результати дослідження дають змогу комплексно оцінити сучасний стан стратегічного реформування митних органів України, виявити основні бар'єри на шляху до гармонізації з митною системою Європейського Союзу та запропонувати практичні рекомендації щодо адаптації європейських підходів. Отримані висновки є актуальними в контексті реалізації євроінтеграційного курсу України.

1. КОНЦЕПТ РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МИТНИЦІ ДО 2030 РОКУ

Державна митна служба України (Держмитслужба) – це центральний орган виконавчої влади, підпорядкований Кабінету Міністрів України, який реалізовує державну митну політику та політику у сфері боротьби з правопорушеннями, керуючись Конституцією, законами України та іншими нормативно-правовими актами.

Сучасна структура Держмитслужби була сформована після реорганізації у 2019 році, коли відбулося відокремлення митних органів від податкових в рамках реформування Державної фіскальної служби України. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 227 від 6 березня 2019 року «Про затвердження положень про Державну Податкову службу України та Державну митну службу України», Держмитслужба отримала статус окремого центрального органу виконавчої влади [11]. Організаційна структура Держмитслужби має такий вигляд (рис. 1).

Рис 1. Організаційна структура Державної митної служби України

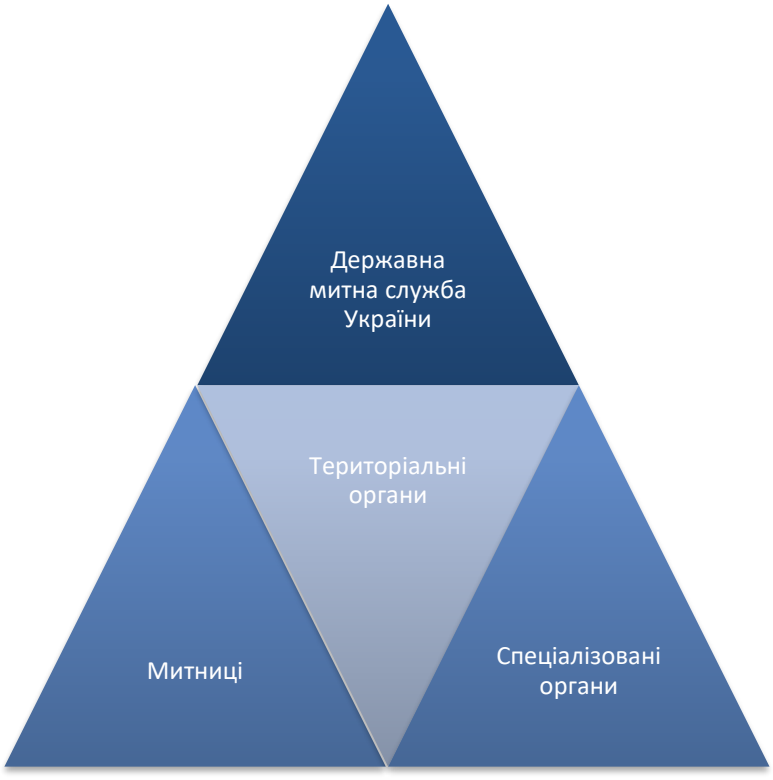

Джерело: сформовано на підставі [11]

Центральний апарат Держмитслужби складається з департаментів, управлінь, та відділів, що забезпечують реалізацію функцій митної служби відповідно до пріоритетних напрямів діяльності. До основних структурних підрозділів центрального апарату належать [18] (табл. 1).

Таблиця 1. Структура апарату Держмитслужби України

Назва структурного підрозділу
Керівництво
Організаційно-розпорядчий департамент
Відділ прес-служби та взаємодії з громадськістю
Юридичний департамент
Департамент внутрішнього аудиту
Департамент по роботі з персоналом
Відділ охорони державної таємниці та технічного захисту
Департамент контролю та адміністрування митних платежів
Департамент нетарифного регулювання
Департамент митного аудиту та обліку осіб
Департамент організації виконання митних формальностей
Департамент авторизації, надання адміністративних послуг та контролю
Департамент боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил
Департамент бухгалтерського обліку, звітності та планово-фінансової роботи
Департамент матеріально-технічного забезпечення та управління державним майном
Департамент міжнародної взаємодії
Департамент з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації
Департамент профілювання митних ризиків
Управління внутрішнього контролю
Управління з питань запобігання та виявлення корупції
Департамент транзитних процедур
Відділ інформаційної безпеки

Джерело: [18].

Аналіз поточного стану митної системи України дозволяє виділити ряд системних проблем та викликів, які створюють перешкоди для ефективного функціонування митниці та потребують вирішення в рамках стратегії реформування. За даними Європейської Бізнес Асоціації, індекс задоволеності роботою митниці тривалий час знаходився на низькому рівні, але з кожним роком цей показник поступово збільшується. За 2024 рік бізнес оцінив роботу митниці України найвище за останнє десятиліття – інтегральний індекс зріс до 3,4 балів із 5 можливих, що є рекордним показником за всю історію досліджень. Для порівняння у 2023 році цей показник становив лише 3,24 бали [1]. Ця оцінка складалася з таких компонентів:

Рис 2. Компоненти митного індексу Європейської Бізнес Асоціації

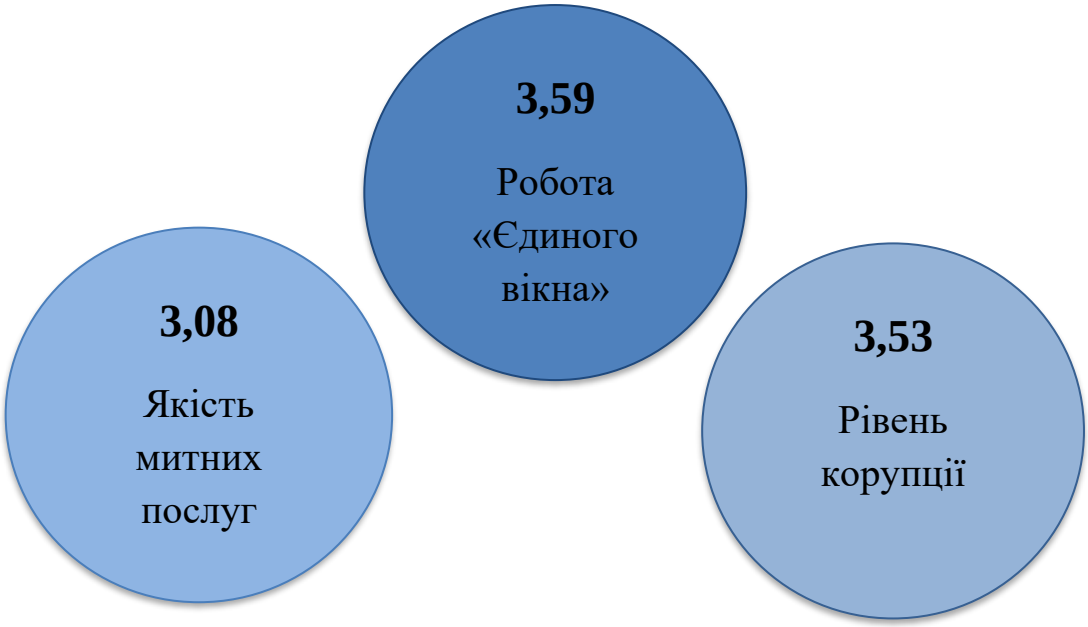

Джерело: [1]

Одним з кроків до реформування митниці є затвердження урядом Національної стратегії доходів України до 2030 року, яка в тому числі є важливим документом для митної служби країни (рис. 3). Значення цього документа важко переоцінити, оскільки він покликаний забезпечити стабільні бюджетні надходження як під час війни, так і у період повоєнного відновлення.

Рис 3. Пріоритети розвитку митної служби України до 2030 року

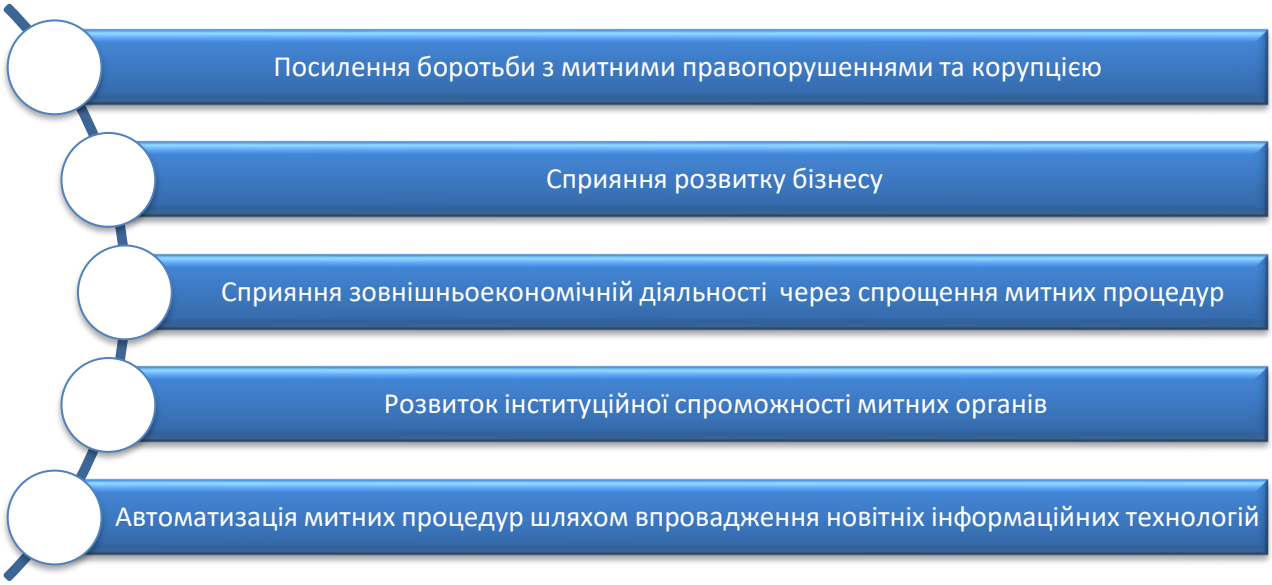

Джерело: [7]

Міжнародні партнери розглядають трансформацію Держмитслужби України як важливу складову процесу євроінтеграції. Враховуючи стратегічне прагнення України стати членом Європейського Союзу, митна політика повинна бути гармонізована з міжнародними нормами та стандартами, передбаченими численними угодами та договорами, до яких приєдналася держава. Для кадрового перезавантаження митниці було ухвалено законопроект №6490-д, спрямований на глибоку реформу Держмитслужби з метою підвищення її ефективності, прозорості та відповідності європейським стандартам.

Рис 4. Вектори кадрового перезавантаження української митниці

Джерело: [7].

Домінантними викликами для реформування митниці вважаємо високий рівень корупції, недостатній рівень технічного забезпечення, цифровізації та автоматизації митних процедур, існування «сірих» схем, які завдають значних втрат бюджету. До того ж, відсутність ефективної координації між державними органами, нестача кваліфікованих кадрів та спротив з боку зацікавлених груп ще більше ускладнюють впровадження системних змін.

Корупція продовжує бути одним із найбільших значущих викликів для української митниці. За даними дослідження проведеного соціологічною компанією Info Sapiens на замовлення Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) – близько 35,1% підприємців повідомили про корупційні випадки під час взаємодії з митниками в 2024 році. Ситуація на митниці залишається незмінною вже четвертий рік поспіль [5].

Поряд із корупційними ризиками, поширеним явищем залишається і порушення митних правил. За даними Держмитслужби протягом 2024 року було виявлено 9 409 правопорушень на суму 18 млрд гривень, що у два рази більше порівняно з 2023 роком.

У відповідь на зазначене, митні органи посилюють контроль та вдосконалюють процедури перевірок. З метою запобігання корупційних та інших видів правопорушень планують організовувати психофізіологічні опитування посадових осіб митних органів із застосуванням поліграфа. Впровадження поліграфа має на меті посилити доброчесність, підвищити прозорість у сфері митного контролю та запобігти корупції. Однак, це призведе до великих витрат з бюджету, адже вартість такої перевірки варіює від 2,5 до 10 тис. грн [12; 9]. Під час війни держава має інші пріоритетні фінансові витрати порівняно з поліграфічними тестами.

Крім цього на підставі проміжної оцінки ефективності Пілотного проєкту із впровадження індивідуальних портативних відеокамер у пункті пропуску «Рава-Руська», Держмитслужба ухвалила рішення про доцільність продовження та розширення цієї практики на інші митниці. Нині здійснюється взаємодія з міжнародними партнерами з метою залучення альтернативних джерел фінансування для масштабування ініціативи [10].

Одним з ключових напрямків, який сприятиме стрімкому просуванню на шляху до євроінтеграції є процес цифровізації та діджиталізації митних процедур. Завдяки впровадженню сучасних цифрових технологій велика кількість процесів автоматизується, що знизить навантаження на персонал, дозволяючи системі функціонувати без збоїв навіть за нестабільних умов.

У рамках стратегії цифрової трансформації Держмитслужба планує реалізувати низку інноваційних проектів, які доповнять уже впроваджені ініціативи з використання портативних відеокамер та поліграфів.

Таблиця 2. Проєкти цифрової трансформації української митниці

Опис проєкту	Аналогічний компонент MASP-C у версії 2023	Дата ведення в дію
Центральний компонент автоматизованої системи митного оформлення	н/д	2 січня 2025 р.
Система ухвалення рішень митними органами	1.2 МКС – Митні рішення	2 січня 2025 р.
«Єдине вікно»	1.13 Середовище « єдиного вікна» для митних органів ЄС	2 липня 2025 р.
Система управління гарантіями	1.22 МСК – Управління гарантіями	2 липня 2025 р.
NCTS (у тому числі Етап 5 / Етап 6)	1.7 МКС - NCTS	31 грудня 2024 р.
Система контролю імпорту 2	1.19 МКС – Система контролю імпорту 2	2 липня 2025 р.
Автоматизована система експорту	1.6 МКС - ACE	2 січня 2025 р.
Система зобов'язальної тарифної інформації	1.4 МКС - OTI	2 липня 2025 р.
Система управління інтегрованим тарифом	1.14 Система класифікації інформації (CLASS)	9 жовтня 2023 р.

Система ідентифікації та реєстрації економічного оператора	1.15 МКС – EORI2	2 липня 2025 р.
Система авторизованих економічних операторів	1.5 МКС AEO та вплив угод про взаємне визнання	2 жовтня 2024 р.
Система захисту від підробок та піратства	1.12 COPIS	2 жовтня 2024 р.

Джерело: [13]

У 2024 році Держмитслужба продовжила дослідну експлуатацію автоматизованої системи митного оформлення «Центр», яка включає програмно-інформаційний комплекс «Митний реєстр об'єктів права інтелектуальної власності». Цей реєстр дозволяє ідентифікувати об'єкти інтелектуальної власності (наприклад, торговельні марки чи промислові зразки) у товарах, що проходять митне оформлення.

У рамках Стратегічного плану передбачається інтеграція цього реєстру з європейською системою COPIS для ефективнішого контролю за дотриманням прав інтелектуальної власності та взаємодії з правовласниками [7].

Переконані, що цифровізація відіграє важливу роль у зміцнені міжнародної співпраці в сфері митної безпеки. Завдяки електронному обміну даними між митними органами різних держав з'являється можливість швидко отримувати інформацію про переміщення товарів, ділитися відомостями про виявлені правопорушення та узгоджувати спільні дії для протидії злочинності. Такий обмін сприяє не лише посиленню митного контролю, а й розвитку бізнесу та міжнародної торгівлі, що є одним із ключових пріоритетів митної стратегії відповідно до сучасних міжнародних тенденцій у сфері митного регулювання.

У цьому контексті актуальним є питання розробки нового Митного кодексу України. Діюче митне законодавство вже не відповідає сучасним економічним реаліям та викликам. Його ухвалення зумовлене необхідністю гармонізації національного митного законодавства з Митним кодексом Європейського Союзу, адаптацією до цифрової трансформації митниці, а також удосконаленням процедур для бізнесу та громадян. Розробку нового кодексу планували завершити до кінця квітня 2025 року, а ухвалити Верховною Радою у січні 2026 року.

Таким чином, стратегічні орієнтири реформування української митниці мають передбачати участь в єдиному митному просторі Євросоюзу, бути уніфіковані з європейськими правилами, процедурами та стандартами ЄС, гармонійно відповідати домінантам реформування митної системи євроспільноти.

2. СТРАТЕГІЯ РЕФОРМУВАННЯ МИТНОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Унікальність митної системи ЄС полягає в тому, що попри існування національних митних органів у кожній державі співтовариства, вони функціонують як одна система, керуючись спільним законодавством та процедурами.

Правову основу складає Митний кодекс Союзу (Union Customs Code, UCC) — регламент (ЄС) №952/2013, який набув чинності в повному обсязі з 1 травня 2016 року. Цей документ є всеохоплюючою юридичною базою для митних правил та процедур на території митного союзу ЄС. Він передбачає, що країни-члени ЄС використовують спільну систему платежів і зборів для товарів, імпортованих з-за меж митної території ЄС, а також регламентують відсутність мит і митного контролю на внутрішніх кордонах між цими країнами.

Для реалізації цього постулату національні митні адміністрації країн ЄС працюють як об'єднана система, при чому митне законодавство розробляється на рівні ЄС, але його виконання здійснюється децентралізовано державами-членами. Митні органи кожної держави контролюють усі товари, які ввозяться або вивозяться з митної території ЄС, незалежно від способу їх переміщення. У травні 2023 року Європейська комісія ініціювала розробку нової стратегії реформування митної системи ЄС, яка передбачає створення централізованої та високотехнологічної структури, здатної ефективно виконувати свої функції в сучасних умовах [15].

Рис. 5. Причини реформування митниці ЄС

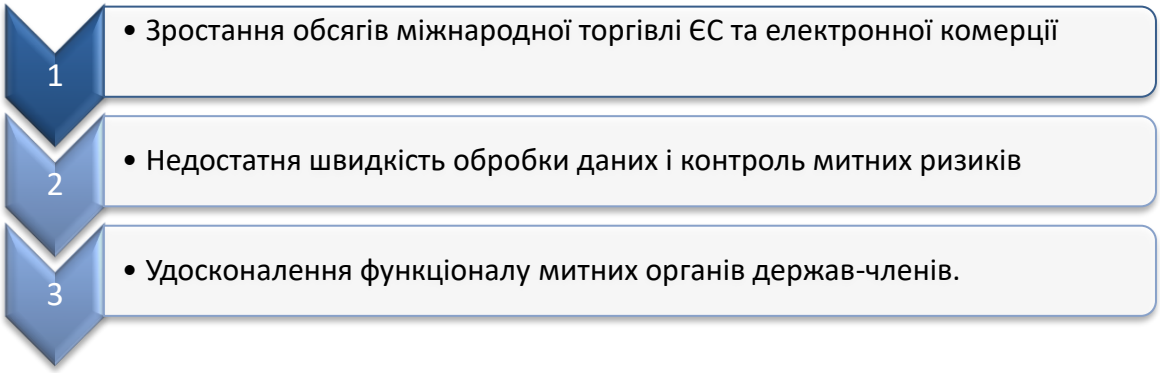

Джерело: [15].

У 2023 році в цілому B2C (business-to-consumer) європейської електронної комерції почав зростати на 3%, а саме збільшився з 864 млрд євро до 887 млрд євро. Протягом 2023 та 2024 років, електронна комерція ЄС стикнулася з різними факторами, такими як інфляція, яка негативно вплинула на загальний темп зростання (-3%), жорстка конкуренція з боку інших країн і перехід на зелені та цифрові технології (рис. 6).

Рис. 6. Оборот електронної комерції B2C (млрд євро)

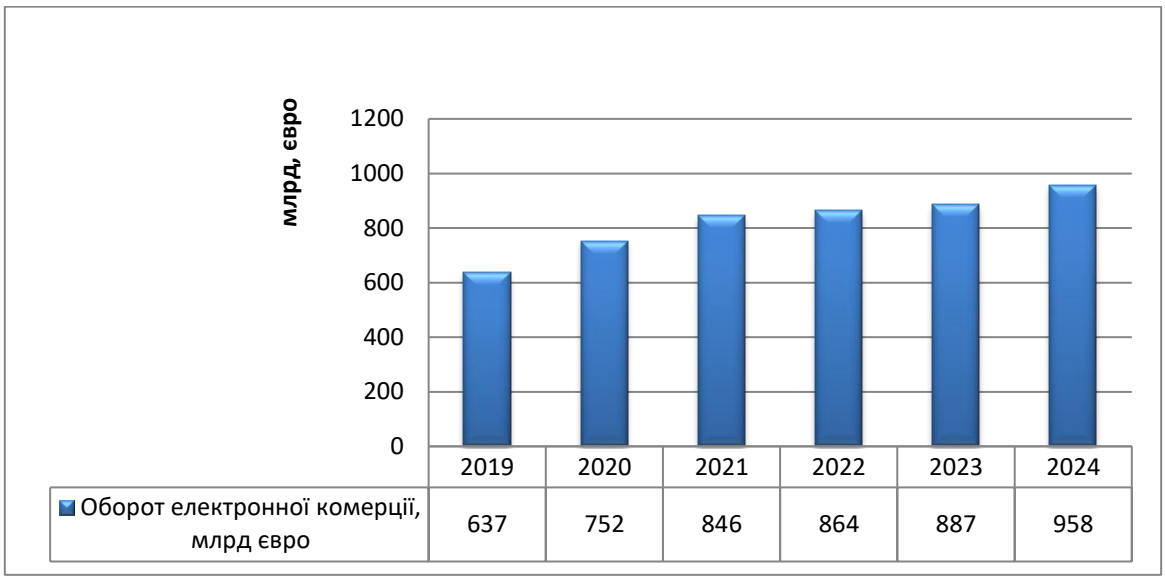

Джерело: [17].

Для стабілізації сектору електронної комерції були потрібні чіткі дії від влади, які повинні були визнати роль електронної комерції як драйвера відродження конкурентоспроможності в ЄС, здатної генерувати ефективні державні послуги та інфраструктуру, тим самим підвищуючи соціальний добробут.

Європейська економічна модель, яка базується на вже існуючих та високих стандартах захисту прав споживачів, має надалі активно спрямовувати свою діяльність на дотримання та імплементацію норм і регламентів Європейського Союзу. Ця модель повинна не лише зберігати свої позиції, але й прагнути до вдосконалення, що забезпечить стабільний розвиток і зміцнить довіру громадян до ефективності виконаних заходів.

Наступні роки стануть вирішальними для зміцнення єдиного ринку ЄС. Для розкриття потенціалу транскордонної торгівлі необхідно усунути недоліки в законодавстві, завершити формування єдиного ринку та впровадити цифрові інструменти для покращення інформування споживачів. Європейські сектори економіки також потребують інновацій, спрощеної податкової політики та ефективної логістики. З 2024 по 2029 роки наднаціональні інститути ЄС мають спільно з країнами-членами ЄС реалізувати такі плани [17].

Згодом Data Hub замінить наявну IT-інфраструктуру митниці в країнах членах ЄС, забезпечуючи їм економію до 2 млрд євро щороку на операційних витратах. Цей орган також сприятиме реалізації вдосконаленого підходу ЄС до управління ризиками та проведення митних перевірок. В цілому нова структура адаптує митницю ЄС до екологічних і цифрових викликів сучасності та конкурентоспроможності єдиного ринку, а також сприятиме реалізації вдосконаленого підходу ЄС до управління ризиками та проведення митних перевірок.

У рамках реформованого Митного союзу ЄС компанії, що мають намір імпортувати товари до ЄС, зможуть реєструвати повну інформацію про свою продукцію та ланцюги поставок у єдиній онлайн платформі – новому Митному

Data Hub ЄС. Інноваційна технологія буде акумулювати дані, представлені бізнесом і використовуючи машинне обладнання, штучний інтелект з елементами людського втручання надаватиме комплексний огляд ланцюгів поставок і руху товару.

У 2022 році Європейська Комісія провела проміжну оцінку реалізації Митного кодексу Союзу (UCC) та впровадження його IT-системи з точки зору ефективності та узгодженості. Оцінка виявила частковий успіх у період 2016-2020 років. З 17 передбачених систем лише 8 були розгорнуті до 2020 року і вважаються задовільними. Чотири системи запроваджено у 2021 році, а решту планують запустити до кінця 2025 року. Досягнуто прогрес у таких сферах як ухвалення митних рішень і статус Авторизованого економічного оператора (AEO). Водночас залишаються розбіжності у підходах до управління ризиками та моніторингу статусу AEO, а деякі значні спрощення залежать від незавершених IT-проектів.

Наголосимо, що в 2022 році за декларацією H7 було оформлено 890 млн таких операцій, що становить 73% імпортних декларацій, але лише 0,5% вартості імпорту. Це створює навантаження на митні органи і проблеми з дотримання заборон та обмежень. Недостатня взаємодія між митними органами та іншими національними адміністраціями заважає узгодженню стандартів і цифровізації процесів, стримуючи очікування митної реформи.

Очікується, що спрощення митних процедур і створення єдиного порталу ЄС для взаємодії з митницею (EU Customs Data Hub) суттєво зменшить адміністративне навантаження, порівняно з чинною митною практикою. Митні органи, маючи багаторічний досвід збору та обробки конфіденційної інформації, зобов'язані дотримуватись фундаментального права на захист персональних даних. Інтеграція інструментів у Data Hub забезпечить захист даних на високому рівні, даючи користувачам змогу реалізовувати свої права уніфіковано по всьому ЄС.

Митна реформа також спрямована на посилення митниці в боротьбі з несплатою митних платежів, шахрайством та заниженням вартості товарів. Скасування порогу в 150 євро для митного збору на товари також усуває лазівки та додає до бюджету ЄС приблизно 750 мільйонів євро щороку.

Адміністрування мит поступово переноситься з місця реєстрації імпортера чи експортера в ЄС. Це спрощує аудит, підвищує ефективність стягнення мит, полегшує процедури для бізнесу, а особливо для малих та середніх підприємств. Хоча ця зміна не впливає безпосередньо на загальний бюджет ЄС чи національні внески, вони можуть вплинути на розподіл частки митних платежів, які залишаються у держав-членів як витрати на їх збір.

Отже, митна реформа Європейського Союзу є критично важливою для адаптації до сучасних викликів, зокрема зростання міжнародної торгівлі та електронної комерції, що вимагає інтеграції новітніх технологій і спрощення процедур. Успішна реалізація цих змін не лише підвищить ефективність митного контролю, але й змінить конкурентоспроможність єдиного ринку, забезпечуючи соціальний добробут країн-членів.

3. КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ СТРАТЕГІЧНИХ ОРІЄНТИРІВ РЕФОРМУВАННЯ МИТНИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ ТА ЄС

Глобалізаційні процеси та посилення міжнародної економічної інтеграції зумовлюють необхідність трансформації митних систем відповідно до сучасних викликів та вимог. Особливої актуальності ця проблематика набуває в контексті європейської інтеграції України, що передбачає адаптацію національної митної системи до стандартів Європейського Союзу. Ефективність цього процесу значною мірою залежить від чіткого розуміння як стратегічних орієнтирів реформування митних систем ЄС, так і трансформаційних процесів в українській митній сфері.

У цьому контексті здійснюється компаративний (порівняльний) аналіз стратегічних напрямів реформування митних систем України та ЄС, який дозволяє виявити спільні тенденції, ключові відмінності та перспективні напрями адаптації європейського досвіду.

Держмитслужба України спрямовує свої зусилля на підготовку до вступу в Митний союз та ЄС, передбачаючи досягнення цієї мети до 2030 року. «Українська митниця в горизонті 2030 – це повноцінний член європейської митної спільноти, що діє за єдиними з ЄС правилами і процедурами. В рамках євроінтеграційного процесу Україна вже здійснила численні кроки щодо реформування митної системи відповідно до стандартів Європейського Союзу, зокрема [6].

Таблиця 3. Основні досягнення України у реформуванні митниці в контексті євроінтеграції

№	Сфера реформування	Досягнення
1	Приєднання до Конвенції про спільний транзит	Україна стала повноправним членом Конвенції про процедуру спільного транзиту та Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами; впроваджено міжнародне застосування NCTS («митний безвіз»)
2	Розвиток NCTS	Перехід України до Фази 5 NCTS серед перших 20 країн-учасниць; успішна інтеграція європейської митної ІТ-системи
3	Інструменти авторизацій	Перехід від національних до європейських форматів авторизацій; видано 94 авторизації АЕО[1]
4	Гармонізація законодавства	Приведено у відповідність до Митного кодексу ЄС правила визначення країни походження товарів; запроваджено механізм видання та перегляду рішень митними органами
5	Декларування військової техніки	Уніфіковано процедури декларування військової техніки та інших товарів відповідно до стандартів ЄС і НАТО
6	Криміналізація контрабанди	Прийнято закони про криміналізацію контрабанди підакцизних товарів (з 1 січня 2024 року) та загальної контрабанди (з 1 липня 2024 року)

[1] станом на 24.05.2025 року відповідно до https://cabinet.customs.gov.ua/aeopubliclist.

7	Скринінг законодавства	Проведено селф-скринінг; у 2024 році розпочато офіційний скринінг законодавства України Європейською комісією
8	Оцінки Єврокомісії	Висока оцінка України в частині «Customs union» серед країн-претендентів на вступ до ЄС за результатами звіту 2023 року
9	ІТ-розвиток	Ухвалено Національний стратегічний план цифрового розвитку Держмитслужби на основі багаторічного плану MASP-C
10	Розробка нового Митного кодексу	Розпочато розробку нового Митного кодексу України та внесення змін до чинного з метою гармонізації з Митним кодексом ЄС
11	Співпраця з міжнародними партнерами	Залучено експертів європейських країн для постійної консультаційної підтримки й моніторингу відповідності реформ стандартам ЄС

Джерело: [6]

Реформа митної системи Європейського Союзу відображає загальноєвропейські прагнення до створення єдиного, прозорого та ефективного митного простору. Модернізація митниці ЄС, зокрема впровадження оновленого Митного кодексу ЄС, спрямована на спрощення митних процедур, скорочення митних формальностей та створення Центру митних даних ЄС. Системний підхід до реформування митниці ЄС відзначається стратегічною послідовністю, чіткими часовими рамками та належним ресурсним забезпеченням. Крім структурних змін, вже згаданих раніше, було висунуто ряд важливих правових поправок, які мають потенціал істотно трансформувати методи, за якими суб'єкти господарювання проводять митні процедури. Ці зміни передбачають впровадження нових правил та положень, які можуть спростити процес оформлення документів, змінити вимоги до митних декларацій або вплинути на розміри митних платежів.

Таблиця 4. Правові ініціативи в митному законодавстві ЄС

№	Назва законодавчої ініціативи	Опис зміни
1	Скасування пільги з мита	Застосовується до товарів внутрішньою вартістю не більше 150 євро, крім цього оновлено механізм спрощення ПДВ
2	Визнаний імпортер	Введення поняття «Визнаний імпортер» в митне законодавство, що передбачатиме відповідальність певних «постачальників» та «платформ» за виконання митних формальностей, пов'язаних з імпортом товарів електронної комерції
3	Комбінована номенклатура	Реструктуризація Комбінованої номенклатури з метою запровадження нових тарифних сегментів для певних поставок товарів через електронну комерцію
4	Непрямий представник з митних питань	Посилена відповідальність сторін, які виступають в якості непрямого представника з митних питань
5	Довіряй і перевіряй (Trust and Check)	Trust and Check розширюється в рамках створеної програми авторизованого економічного оператора (AEO), що забезпечить «зелену смугу» для митного оформлення трейдерів

Джерело: [14]

Інтеграція України в європейський простір передбачає приведення митних систем у відповідність до стандартів Європейського Союзу. У рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС реформування митної сфери стало одним з пріоритетних напрямків співробітництва, що передбачає адаптацію українського законодавства до європейських норм. Обидві митні системи мають спільні стратегічні цілі, що стосуються цифровізації митних процедур, спрощення торгівлі, сприяння бізнесу та забезпечення митної безпеки.

Україна та Європейський Союз мають спільну мету, що передбачає активне впровадження сучасних цифрових технологій та плавний перехід до безпаперової митної системи. Особлива увага приділяється запровадженню таких ініціатив, як система «Єдиного вікна» (Single Window), що дозволяє суттєво спростити процедури обміну документами. Також велике значення має впровадження електронного транзиту (NCTS), який забезпечує ефективний контроль і супровід вантажів під час їхнього переміщення [12].

Значущим елементом є запровадження інституту AEO, який забезпечує спрощення контролю для надійних суб'єктів ЗЕД. Це не лише стимулює довіру між бізнесом і митними органами, але й сприяє зменшенню корупційних ризиків та підвищенню передбачуваності процедур. Попри схожість цілей, стан митної системи та стратегічні орієнтири в реалізації реформ в Україні та ЄС демонструють суттєві відмінності.

Таблиця 5. Відмінності митних систем України та ЄС

Напрям	Україна	Європейський Союз
Нормативно-правова база	Митний кодекс України, що містить велику кількість змін та доповнень, починаючи з 2012 року	Єдиний митний кодекс ЄС, Регламент Європейського парламенту та ради
Рівень цифровізації	Процес впровадження цифрових систем триває	Висока інтеграція цифрових платформ (UCC, NCTS, ICS2)
Митний контроль	Орієнтований на проведення по факту перетину кордону застарілими технічними і спеціальними засобами контролю	Часто здійснюється перед випуском товарів інноваційними засобами митного контролю
Рівень корупції	Високий, зберігаються ризики ручного втручання, непрозорих процедур і кадрових зловживань, високі мотиваційні чинники корупції	Низький рівень корупції, контрольований через прозорі цифрові інструменти та внутрішній аудит
Темп змін	Нерівномірний, залежить від політичної ситуації, зовнішніх криз (війна, урядові зміни), а також проблемами із грантовим фінансуванням реформи (USAID)	Послідовний, довгострокове стратегічне планування, належний рівень фінансування
Підхід до реформ	Орієнтований на короткострокові цілі, з високою зовнішньою залежністю	Системний, заснований на консенсусі країн-членів, з акцентом на довготривалий період

Джерело: [11, 16].

Митниці країн ЄС вирізняються сучасним обладнанням, високим рівнем автоматизації процесів, усталеною системою взаємодії між країнами-членами та розвинутим міжнародним співробітництвом. Натомість в Україні спостерігається потреба в модернізації матеріально-технічної бази, підвищенні кваліфікації персоналу та подоланні корупції, яка суттєво ускладнює ефективну роботу митних органів. Українська митна система перебуває на етапі адаптації до європейських стандартів, зокрема в межах виконання Угоди про асоціацію.

Однак для реалізація реформ в Україні, необхідні великі фінансові ресурси, які зараз є обмеженими в умовах економічної нестабільності та війни. Тож забезпечення достатнього фінансування для модернізації митної інфраструктури та впровадження нових технологій є викликом, враховуючи обмежені ресурси державного бюджету. У ЄС також може виникнути необхідність у фінансових інвестиціях для оновлення технологій, що забезпечують ефективну роботу митних служб країн-членів.

Перехід до нових технологій вимагає високого рівня кваліфікації співробітників митних органів, однак наразі спостерігається недостатня підготовка фахівців та брак експертів у специфічних галузях, що стосуються митної справи, як на рівні України, так і ЄС. Це ускладнює гармонізацію українського митного законодавства з нормами ЄС, яка є складним процесом і потребує суттєвих змін у національному законодавстві. Крім того, цей процес може бути додатково ускладнений існуючими національними правилами, які не завжди відповідають вимогам ЄС, що створює проблеми на етапі інтеграції.

Суттєвим бар’єром для впровадження реформ є політична та економічна нестабільність в Україні, зокрема вплив війни. В умовах збройного конфлікту пріоритети державної політики можуть змінюватися, що безпосередньо впливає на тривалість та ефективність реформ. Водночас і на рівні ЄС реалізація спільної митної політики може ускладнюватися через внутрішні та зовнішні кризи, зокрема економічні труднощі, міграційні виклики, глобальні загрози, митно-тарифні війни США та ін.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Реформування митної системи України є важливим етапом у контексті європейської інтеграції та глобалізації світової економіки. Підвищення ефективності, прозорості та відповідності європейським стандартам у діяльності митних органів України є необхідною умовою для забезпечення економічної безпеки держави та сталого розвитку. В умовах зростання міжнародної торгівлі та інтеграційних процесів, питання модернізації митної служби набуває стратегічного значення як в ЄС, так і в Україні.

У результаті проведеного ГО «Партнерство.» дослідження було виявлено, що сучасна митна система України стикається з численними викликами, серед яких корупційні ризики, брак інституційної спроможності та застаріла технологічна база здійснення митного контролю. Ці проблеми підкреслюють необхідність прийняття комплексних стратегічних рішень для трансформації митних органів з урахуванням кращих світових практик.

Важливим аспектом реформування митниці України є вивчення європейського досвіду, що реалізується у рамках Угоди про асоціацію з ЄС. Гармонізація митного законодавства України відповідно до норм ЄС є ключовим фактором для успішної інтеграції в європейський економічний простір, а тому підготовка і прийняття парламентом України нового Митного кодексу в 2025-2026 рр. є маркером досягнення завдань митної реформи.

Порівняльний аналіз митних систем України та країн ЄС показав, що існують спільні проблеми, однак адаптація європейських практик може стати ефективним шляхом для подолання бар’єрів та переведення митної служби на новий рівень.

Основні стратегічні орієнтири реформування митниці мають включати:

- модернізацію технологій та інформаційних систем;
- підвищення кваліфікації фахівців-митників;
- запровадження стандартів прозорості в роботі митних інституцій;
- спрощення митних процедур;
- протидія та мінімізація корупційних ризиків в митній сфері.

Ці заходи здатні не лише покращити якість митного адміністрування, але й підвищити рівень довіри з боку міжнародних партнерів, сприяти зростанню доходів бюджету та спростити доступ українських товарів до ринків Європейського Союзу.

Врахування найкращих практик Євросоюзу, адаптованих до українських реалій, надасть можливість для створення ефективної та прозорої митної системи, що відповідає викликам сучасності.

Результати дослідження, що представлені в аналітичній довідці можуть слугувати основою для побудови стратегії реформування української митниці в 2026 році в рамках суб-гранту ГО «Партнерство» проєкту “ACCORD: Accountability and Capacity-building for Customs Oversight and Reform Development”, а також подальших розробок та вдосконалення митної політики України в контексті євроінтеграційних прагнень, забезпечуючи цілеспрямований

рух у напрямку створення конкурентного, прозорого та ефективного митного регулювання, яке відповідатиме вимогам та стандартам ЄС.

Водночас важливо наголосити, що впровадження реформ потребує не лише політичної волі, а й широкої підтримки неурядового сектору, міжвідомчої координації та належного ресурсного забезпечення. Необхідним є формування нової організаційної культури всередині митної служби, орієнтованої на результат, відповідальність і відкритість. Особливу увагу варто приділити системному моніторингу впроваджених змін, який дозволить оперативно виявляти недоліки та адаптувати стратегію до динамічних внутрішніх і зовнішніх умов.

Таким чином, результати проведеного дослідження можуть стати не лише аналітичним підґрунтям для подальших напрацювань, а й практичним орієнтиром для державних органів, зацікавлених сторін та експертного середовища.

На основі отриманих висновків можлива розробка комплексної дорожньої карти реформ, яка враховуватиме досвід ЄС, українські специфічні виклики та забезпечить сталий поступ у напрямку побудови сучасної, відкритої та ефективної митної системи, що відповідає європейським стандартам управління.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бізнес оцінив роботу митниці найкраще за останнє десятиліття. ЕВА. Європейська Бізнес Асоціація. URL: https://eba.com.ua/biznes-otsinyv-robotu-mytnytsi-najkrashhe-za-ostannye-desyatylittya/.

2. Євроінтеграція: Україна прагне отримати новий Митний кодекс на основі Митного кодексу ЄС у 2026 році. Державна митна служба України. URL: https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/ievrointegratsiia-ukracyina-pragne-otrimati-novii-mitnii-kodeks-na-osnovi-mitnogo-kodeksu-ies-u-2026-rotsi-2083.

3. За 2024 рік митниці Держмитслужби виявили порушень митних правил на 18 млрд грн. URL: https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/za-2024-rik-mitnitsi-derzhmitsluzhbi-viiavili-porushen-mitnikh-pravil-na-18-mlrd-grn-1967.

4. ІПС ЛІГА:ЗАКОН – система пошуку, аналізу та моніторингу нормативно-правової бази. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MK03543.

5. Митниця – беззмінний лідер корупції: результати дослідження 2024. URL: https://igs.org.ua/mytnytsya-bezzminnyj-lider-koruptsiyi-rezultaty-doslidzhennya-2024/koruptsiya/

6. Сторінка Міністерства фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/ukrainska_mitnitsia_v_gorizonti-2030_meta__pidgotovka_do_vstupu_do_mitnogo_soiuzu_ta_ies__kolonka_iuriia_draganchuka_dlia_nv-4693?utm_source=perplexity.

7. Національна стратегія доходів до 2030 року. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf.

8. На шляху до ЄС: реформа Держмитслужби крізь призму міжнародних стандартів. URL: https://iaa.org.ua/articles/on-the-way-to-the-eu-reform-of-the-state-customs-service-in-the-light-of-international-standards/.

9. Перевірка на поліграфі, тестування на детекторі брехні. URL: https://polygraph.ua/perevirka-na-poligrafi/.

10. Плани та звіти роботи. Державна митна служба України. URL: https://customs.gov.ua/plani-ta-zviti-roboti.

11. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-п#Text.

12. Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного опитування посадових осіб митних органів та кандидатів на зайняття посад державної служби в митних органах із застосуванням поліграфа. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2025-п#Text.

13. Шлях до ЄС: роль цифровізації у реформуванні Держмитслужби. URL: https://iaa.org.ua/articles/road-to-the-eu-the-role-of-digitalisation-in-reforming-the-state-customs-service/.

14. EU customs reform. URL: https://www.pwc.com/gx/en/services/tax/international-tax-services/eu-customs-reform.html.

15. EU Customs strategy. Taxation and Customs Union. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs-4/eu-customs-strategy_en.

16. EUR-Lex - 52023PC0258 - EN - EUR-Lex. EUR-Lex – Access to European Union law – choose your language. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52023PC0258.

17. European e-commerce report 2024. URL: https://ecommerce-europe.eu/wp-content/uploads/2024/10/CMI2024_Complete_light_v1.pdf.

18. Structure. Державна митна служба України. URL: https://customs.gov.ua/structure.